

Pozsony Ferenc

A moldvai csángók érdekvédelmi törekvései 1989 után

Előzmények

A Kárpát-medencében élő értelmiségiek a XVIII. század végén fedezték fel a határon túl élő moldvai magyar közösségeket. Ez az érdeklődés a XIX. században, a polgári jellegű magyar nemzet és kultúra kiépítésének idején tovább fokozódott, amikor rendre megfogalmazódtak a moldvai csángósággal kapcsolatos szerényebb érdekvédelmi törekvések is. Magyar egyházi és világi értelmiségiek 1861-ben alakították meg a Szent László Társulatot, melynek legfontosabb célja a hazától elszakadt magyar közösségek vallásos, kulturális és oktatási gondozása volt. Ez az intézmény 1867-ben Állandó Csángó Bizottságot létesített, és külön megbízottakat küldött Moldvába.

1920-tól a moldvai csángók és az erdélyi magyarok már egy országban, Nagyrománia keretében éltek. Mivel az első világhégés idején a csángó-magyarok által lakott régióban súlyos harcok folytak a román és az osztrák–magyar hadak között, a két világháború közötti időszakban a központi román hatalom meg a helyi adminisztráció intoleráns és tudatos asszimilációs gyakorlatot vezetett be. A moldvai magyar közösségek iránti türelmetlenség és jogfosztás tovább fokozódott 1940-től, amikor Észak-Erdélyt Magyarországhoz csatolták. A két világháború közötti időszakban elsősorban a néprajzkutatók tájékoztatták a közvéleményt a moldvai csángók sorsáról.

A román kommunista hatalom a második világháború utáni években ideiglenesen megtúrte, hogy a Magyar Népi Szövetség magyar iskolahálózatot építsen ki és működtessen Moldvában. A kolozsvári magyar nyelvészek és néprajzosok ezekben az években szerteágazó nyelvjárási, népköltészeti és etnográfiai kutatásokat végeztek a moldvai magyar közösségekben. Az 1956-os magyarországi forradalmat követő években a nyíltan

nacionalista román kommunista vezetés azonban már csírájában elfojtott minden érdekvédelmi törekvést: gyorsan felszámolta az anyanyelven történő oktatást, és nyíltan támogatta a magyar nyelv kiüldözését az egyházi és a vallásos életből. Ceaușescu diktatúrájának utolsó évtizedében a csángó szót már le sem lehetett írni egy magyar újságban vagy kiadványban. Az ultranacionalista és totalitárius hatalom ugyanakkor minden eszközzel meg akarta akadályozni a moldvai és az erdélyi magyarok találkozásait valamint kapcsolatait, a csángó falvakban gyűjtögető kutatókat és szállásadókat kemény eszközökkel megfélemlítették, házkutatásokkal zaklatták.

A moldvai magyar közösségek megoldatlan oktatási, kulturális és érdekvédelmi problémái az 1989-es romániai rendszerváltást követő években újra a felszínre kerültek, s a moldvai csángóság érdekvédelmi törekvéseinek megoldása egyúttal a hazai politikai élet demokratizálódásának és modernizációjának is fokmérőjévé vált. Az utóbbi húsz évben a csángó probléma már nemcsak a magyar vagy a román elit diskurzusaiban bukkan fel, mivel időközben az európai kisebbségvédelmi intézmények is felfigyeltek erre a sajátos moldvai etnikai, nyelvi, kulturális és felekezeti közösségre.

Intézményépítés

Mivel a politikai és a társadalmi élet demokratizálódása Romániában 1990 után is viszonylag lassan bontakozott ki, a moldvai csángó-magyarok érdekvédelme is számos akadályba, ellenállásba ütközött. A Nicolae Ceaușescu diktatúrája idején (1965–1989) állam- és pártpolitikai rangra emelt kisebbségellenesség és intolerancia olyan tömeges tudati változásokat okozott, melyek még 1989 után is meggátolták és megmérgezték a különböző romániai nemzeti és etnikai kisebbségek hatékonyabb érdekvédelmét.

Habár a hazai nemzeti kisebbségek gyors önszerveződése viszonylag váratlanul, felkészületlenül érte a többségeket, Moldvában is rendre megalakultak a csángó-magyarok legfontosabb érdekvédelmi intézményei, melyek egyre következetesebben szorgalmazták falvaikban a magyar nyelvű iskolai oktatás, egyházi liturgia bevezetését és az anyanyelvű néphagyományokhoz kötődő művelődési élet természetes kibontakozását és gyakorlatát.

Mivel a moldvai katolikus favakban saját anyanyelvű értelmiségi réteg nem alakulhatott ki, elsősorban az Erdélyben megtelepedettek szorgalmazták a moldvai csángó-magyar kultúra és nyelvjárás védelmét, hosszabb távú fenntartásának szükségességét és európai jelentőségét. Az artikuláltabb magyar öntudattal rendelkező csángók 1990. március 25-én elhatározták, hogy saját önálló érdekvédelmi szervezetet alakítanak. A kezdeményezők által kijelölt bizottság előkészítette a szervezet alapszabályzatát, programját, s a küldöttek 1990. október 20-án Sepsiszentgyörgyön a Kovászna Megyei Könyvtárban megalakították a Moldvai Csángómagyarok Szövetségét (Asociația Maghiarilor Ceangăi din Moldova), melyet a Kovászna megyei bíróság 1991-ben jegyzett be hivatalosan. A Szövetség alapvető célja a moldvai magyar csángók érdekeinek védelme és reprezentálása, az anyanyelvre épülő hagyományos kultúra megőrzése és továbbadása. A magyar öntudatú csángók érdekvédelmi intézménye 1995-től a Romániai Magyar Demokrata Szövetség társult tagjává vált. 1997-től székhelyét áthelyezte rövid ideig Gyimesbükkre (Ghimeș Făget, jud. Bacău), majd onnan Bákó városába, ahol ma is információs irodát működtet.

A Moldvai Csángómagyarok Szövetsége már az 1990-es évek első felében kitartóan sürgette, hogy az érvényben lévő romániai tanügyi törvény alapján a moldvai csángó falvakban is engedélyezzék a magyar nyelv, irodalom és kultúra iskolai oktatását azoknak a gyermekeknek, akiknek szülei azt írásban igénylik. Anyanyelvű misét kértek azoknak a személyeknek, akik tudatosan vállalják magyar identitásukat. A szövetség számos olyan rendezvényt szervez, mely elősegíti a Kárpát-medencében és a Moldvában élő magyarok személyes találkozásait, valamint kulturális kapcsolatait.

A Romániai Magyar Demokrata Szövetség szórványbizottságának megbízására a *Háromszék* című napilap szerkesztősége Sepsiszentgyörgyön 1990 márciusától kezdetben havonta megjelentette a *Csángó Újság* (*Gazeta Ceangăilor din Moldova*) című magyar és román nyelvű periodikát. A Moldvai Csángómagyarok Szövetsége ugyanott 1992–1998 között kisebb-nagyobb szünetekkel immár *Moldvai Magyarság* néven jelentette meg ezt a kétnyelvű újságot. A lap életében 1998-tól rövid kényszerszünet következett, majd 2000 januárjától kezdődően a Hargita Kiadóhivatal jelenteti meg havonta a Székelyföld Alapítvány anyagi támogatásával Csík-szeredában.

Az 1989-es romániai rendszerváltást követő években a moldvai csángó falvakban élő kisgyermek anyanyelvi oktatásával több civil

kezdeményezés foglalkozott. A Domokos Pál Péter Alapítványt 1992. december 4-én jegyezték be hivatalosan Csíkszeredában. Annak elnöke, Borbáth Erzsébet tanárnő több mint egy évtizeden át az Alapítvány keretében megszervezte a Csíkszeredában és Erdély más városaiban tanuló csángó gyermekek magyar nyelvű oktatását, bentlakásban való elhelyezését és ösztöndíjjal való ellátását. A Domokos Pál Péter Diákszövetség (Budapest) a Magyarországon tanuló középiskolások és egyetemisták érdekvédelmi intézménye. A Magyar Máltai Szeretetszolgálat keretében 2002-től Csángó Információs Iroda és könyvtár kezdte meg működését. Az Oktatási Minisztérium (Budapest) támogatásával minden évben több mint tíz tehetséges csángó fiatal kezdheti meg egyetemi tanulmányait Magyarország különböző felsőfokú intézményeiben.

A rendszerváltást követő évtizedben nemcsak a magyarországi civil szféra, hanem a hivatalos magyar kormányzat is felvállalta e moldvai magyar nyelvű népcsoport gondjainak orvoslását, érdekeinek képviseletét. Például a Duna–Tisza közén fekvő Jászberényben 1990-től évente csángó folklór fesztivált és tábort szerveznek, mely az utóbbi években fokozatosan a veszélyeztetett európai kisebbségek találkozájává alakult át. 1997-től kezdődően minden év farsangján, Budapesten csángó bált és kiállítást szerveznek. A Lakatos Demeter Egyesület 1990-től szintén Magyarországon fejt ki működését, mely a XIX. században alakult Szent László Társasághoz hasonlóan összehangolja a csángók történelmével, népi kultúrájával és művelődési életével foglalkozó alap kutatásokat. Konferenciák, kiadványok és kiállítások segítségével a csángó kultúra egyetemes értékeinek reprezentálására vállalkozott. Az Egerben működő Petrás Ince János Kulturális Egyesület évente moldvai csángó iskolások nyári táboroztatását szervezi Magyarországon. 2003. november 8-án az Egri Római Katolikus Hittudományi Főiskola falán Petrás Ince János születésének 190. évfordulóján elhelyezték a neves moldvai páter és népköltészeti gyűjtő emléket megidézõ, Csoma Gergely szobrász- és fotóművész által készített emléktáblát.

Duma András, a Moldvai Csángómagyarok Szövetségének klézsei vezetője, aki az 1989-es romániai rendszerváltást követő évtizedben következetesen szorgalmazta és kérte a magyar nyelv oktatását a helybéli iskolában, 1997-ben megindította a *Mi Magunkról (Noi despre Noi)* című folyóiratot, mely az 1999-től megalapított Szeret-Klézse Alapítvány lapjává vált. Ez a klézsei intézmény elsődleges céljának tartja a falubeli kis-

gyermekek magyar identitásának ápolását, valamint az anyanyelvű kultúra továbbadását. Az alapítvány már 1999-ben kezdeményezte egy olyan ingatlan megvásárlását, majd annak kibővítését és berendezését, melyben iskoláskorú gyermekek és felnőttek számára hatékony anyanyelv- és kultúraápoló rendezvényeket szervezhetnek a Kárpát-medencében működő teleházakhoz hasonlóan. Az Alapítvány kibővített székházában 2006. augusztus 26-án Petrás Ince János emlékszobát és néprajzi kiállítást nyitottak. A híres XIX. századi lelkész és folklórgyűjtő tiszteletére pedig egy Csoma Gergely által készített emlékoszlopot állítottak.

A csángó fiatalok 1996-ban megalakították a Via Spei Csángó Ifjúsági Szervezetet, melynek hivatalos bejegyzésére 1999-ben került sor. Ez elsősorban a moldvai (pl. klézsei, forrófalvi, pusztinai, újfalusi stb.) csángó fiatalok anyanyelvű oktatásának megszervezését, magyar identitásának megerősítését tűzte ki céljául. Számos tábor, szemináriumot, szakmai kirándulásokat szerveztek Moldvában és Erdélyben, ahol a fiatalok megismerkedtek a csángó és a magyar kultúra európai rangú értékeivel. A Nyisztor Tinka által 2001. május 23-án Pusztinán kezdeményezett és alapított Szent István Egyesület elsősorban a magyar nyelvű liturgia bevezetéséért szállt síkra, ugyanakkor fontos feladatának tekinti az anyanyelvű folklorra és hagyományokra épülő művelődési élet megszervezését is.

Az utóbbi években a moldvai csángó falvakba fokozatosan visszatértek azok, akik az 1989-es romániai rendszerváltozás utáni években erdélyi vagy magyarországi főiskolákon és egyetemeken végeztek. Ezek a fiatalok a többségi hatalomtól függetlenül olyan programokat kezdeményeztek és szerveztek, melyek elsősorban a helyi tradíciók továbbéltetésére és forgalmazására irányulnak. Például Külsőrekecsinben és Somoskán táborokat, fesztiválokat kezdeményeztek azoknak a romániai, magyarországi és külföldi fiataloknak, akik helyszínen akarnak megismerkedni a csángó folklór archaikus értékeivel: pl. klasszikus népballadákkal, lírai dalokkal, népzénevel és néptáncokkal, textilművészettel stb. Pusztinán olyan faluünnepségeket szerveznek, ahol a helyi lakosok megismerkedhetnek nemcsak a saját hagyományaikkal, hanem a Kárpát-medencében élő magyar közösségek európai rangú kulturális értékeivel is.

2003 novemberében újabb jelentős fordulat következett a moldvai csángó-magyarág életében, mivel szerény lépésekkel megkezdődött a politikai jellegű érdekképviselet kibontakozása is. Habár a Romániai Magyar Demokrata Szövetségnek már 42 moldvai településben volt tagsága, előbb

Szucsáván, majd Klézsén, Pusztinán, Külsürekcsinben és Lujzikalagorban alakultak meg önálló helyi szervezetei. A Moldvai Csángómagyarok Szövetségének november 8-án megszervezett bákói közgyűlése után a résztvevők jelentős része elhatározta, hogy megalakítják a Romániai Magyar Demokrata Szövetség Bákó megyei területi szervezetét. Az alakuló ülésen részt vettek az RMDSZ magas rangú képviselői is: Szép Gyula, a szövetség művelődési és Porshalmi Bálint pedig az ifjúsági ügyekkel foglalkozó alelnöke. Az RMDSZ 24. területi szervezete eltervezte, hogy a moldvai csángó-magyarok a 2004-es romániai helyhatósági választások keretében arányuknak megfelelően vegyenek részt a román közigazgatásban.

Népes közönség előtt 2004. november 21-én a Tázló menti Pusztinán, a falu szakrális központjának számító templomtéren felszentelték Csoma Gergely Szent István királyt ábrázoló szobrát. A három méteres fából faragott emlékműre a következő feliratot vésték: SZENT ISTVÁN REX HUNGARORUM 975–1038, SFINTE ȘTEFAN ROAGĂ-TE PENTRU NOI – SZENT ISTVÁN KÖNYÖRÖGJ ÉRETTÜNK. A szobor elkészítését Bartos Marcel, Szent István Egyesület, Kallós Zoltán, Lakatos Demeter Egyesület, Magyar Kollégium és Eröss József, pusztinai földműves támogatta. Mivel Deac Eugen, a falu plébánosa végül is nem jelent meg az eseményen, Iosif Irinel, a falu káplánja közvetlenül a reggeli mise után megáldotta az alkotást. Annak távozása után a pusztinai asszonyok magyar nyelvű vallásos népénekeket daloltak Szent István királyról, majd Róka Szilvia, a Moldvai Csángómagyarok Szövetségének elnöke, Nyisztor Tinka, a Szent István Egyesület vezetője, valamint Halász Péter, a Lakatos Demeter Egyesület titkára köszöntötte a jelenlévőket és értékelte az esemény jelentőségét, mely végül is a magyar himnusz eléneklésével fejeződött be.

Az anyanyelv iskolai oktatásának bevezetésére irányuló kezdeményezések

Számos Moldvában élő csángó közvetlenül az 1989-es romániai események után úgy érezte, hogy a hazai demokratikus intézményrendszer kiépítésének folyamatában (az 1945–1958 közötti gyakorlathoz hasonlóan) újra lehetőség nyílt az anyanyelvű oktatás beindítására. Számos csángó faluban (pl. Szabófalván, Lészpeden, Pusztinán, Klézsén, Gyosznban stb.)

az erősebb magyar identitással rendelkező személyek (pl. pedagógusok, munkások, földművesek stb.) saját családi házukban hétvégeken szervezték meg a kisgyermek anyanyelvű oktatását. A hatalom csakhamar könnyörtelenül lecsapott ezekre az iskolán kívül történő szerény kezdeményezésekre. Például a Perka Mihály történelem szakos tanár által Szabófalván megszervezett nyelvkört törvénytelennek és alkotmányellenesnek minősítették, majd betiltották, résztvevőit folyamatosan zaklatták és megfélemlítették. A Bákó szomszédságában fekvő Lészpeden egyszerű földművesek és munkások szervezték meg a falubeli kisgyermek magyar nyelvű oktatását. Tevékenységüket a helyi meg a megyei rendőrség folyamatosan zaklatta, munkájukat változatos eszközökkel csakhamar ellehetetlenítette. Például a helyi sajtóban lejárató kampányt indítottak ellenük, rendőrségi beidézésekkel, verbális agresszió alkalmazásával annyira megfélemlítették a szervezőket és a szülőket, hogy ezek a kezdeményezések is csakhamar csendben megszűntek.

A csángók gyors és erőszakos asszimilációjára törekvő többségi politikai elit tehát még 1989 után sem volt hajlandó elfogadni, hogy Moldvában él egy olyan etnokulturális és felekezeti kisebbség, melynek alapvető joga saját anyanyelvének intézményes, közösségi használata a templomi meg az iskolai életben.

Mivel a hatalom az alulról építkező kezdeményezéseket változatos eszközökkel rendre ellehetetlenítette, a Moldvai Csángómagyarok Szövetsége 1995. április 25-én Klézsén nagyobb tanácskozást szervezett az intézményes anyanyelvű oktatás és kulturális élet megszervezéséért. A kezdeményezők az eseményre meghívták az RMDSZ ügyvezető elnökét, kulturális és vallásügyi alelnökét. A Bákó megyében működő szélsőséges politikai csoportosulások, valamint a helybéli római katolikus egyház vezetői elhatározták, hogy minden eszközzel megakadályozzák a magyar küldöttek tanácskozását. Például a papok azt a rémhírt terjesztették el, hogy az RMDSZ aktivistái a római katolikus csángókat református hitre akarják áttéríteni. A magyar nyelvű oktatás megakadályozására az iskolaigazgató egy sereg gyermeket is mozgósított. A félrevezetett meg leitatott emberek végül is a falu bejáratánál agresszív módon megállították a gyűlésre érkező küldöttek és meghívtak autót, verbális és fizikai erőszakot alkalmaztak ellenük, megrongálták a magyar szövetség videokészülékét, elégették a kocsikban hozott magyar nyelvű tankönyveket.

Az 1996-os választások után Romániában a korábbi demokratikus ellenzék az RMDSZ-szel együtt alakított új kormányt. Hamarosan Andrei

Marga, a kolozsvári Babeş–Bolyai Tudományegyetem rektora került a tanügyi tárca élére. A Moldvai Csángómagyarok Szövetsége ebben a megváltozott politikai helyzetben azt próbálta elérni, hogy szülői kérésre a magyar nyelvet és irodalmat fakultatív tantárgyként oktatni lehessen a csángó falvak állami iskoláiban is, amit voltaképpen a Román Oktatási Minisztérium 3113/2000-es számú törvényerejű rendelete engedélyezett és szabályozott. A Kötő József (a román tárca államtitkára) által kidolgozott és 2000. január 31-án elfogadott rendelet már azt is tartalmazta, hogy nemcsak a szülők, hanem a kisebbségek saját érdekképviselői intézményei is kérhetik a fakultatív anyanyelvű oktatás bevezetését az állami iskolák keretében.

2000 szeptemberében Lészpeden hét, Pusztinán huszonkilenc, Klézsén pedig huszonöt gyermek szülei kérvényezték írásban a magyar nyelv oktatásának beindítását. Mivel Pusztinán az iskola igazgatója nem fogadta el a közös kérvényt, a szülők egyénileg is megismételték kérésüket. Bákó megye főtanfelügyelője elhibázottnak tartotta a fentebb bemutatott minisztériumi rendeletet, melynek tényleges alkalmazása utat nyitott volna a magyar nyelv moldvai tanítása előtt, s éppen ezért határozottan leszögezte, hogy ő azt soha sem fogja tiszteletben tartani.

Klézsén 2000. szeptember 14-én szinte polgárháborús hangulat robbant ki, amikor az Oktatási Minisztérium magyar tanácsosából (Sántha Attila), Bákó megye helyettes főtanfelügyelőjéből, a megyei prefektúra és a Kisebbségvédelmi Minisztérium képviselőiből álló szakértői vegyes bizottság a helyszínen folytatott vizsgálódást a magyar nyelv oktatását kérelmezők körében. Miközben a szülők rendre megerősítették korábbi álláspontjaikat, a helybéli polgármester, a római katolikus plébános és a szélsőséges politikai alakulatok vezetői leitattak és felbíztattak egy húsz-huszonöt főből álló helyi csoportot, mely verbális és tényleges fizikai agressziót alkalmazva arra törekedett, hogy megfélemlítse a szülőket, s ez által megakadályozza a magyar nyelvű képzés beindítását. Az agresszív hangulat ellenére végül is Klézsén a korábbi harminc kérvényező közül tizenhárom szülő a bizottság előtt is megerősítette kérését, Pusztinán tizenhét közül kilenc, Lészpeden pedig a kilenc közül már csak egy gyermek esetében tartotta fenn következetesen igényét. A vegyes bizottság ezek után megállapította, hogy Moldvában igenis reálisan igényelik a magyar tanítását, s az írott jegyzőkönyvet aláírta a tanfelügyelőség és a prefektúra képviselője is.

Gabriel Andreescu, a Helsinki Bizottság romániai elnöke az események kapcsán 2000. szeptember 22-én sajtókonferencia keretében jelentette be, hogy átfogó jelentést készítenek a csángók helyzetéről, amelynek nyomán az Európa Tanács majd a helyszínen fog vizsgálatot beindítani. Az emberjogvédelmi bizottság képviselője azért is tartotta fontosnak a rendezvényt, mert annak keretében a román oktatási minisztérium és a kisebbségügyi hivatal képviselői a társadalmi nyilvánosság elé tárhatták a Moldvában kialakult helyzetet.

Andrei Marga román oktatási miniszter 2000. szeptember 24-én kijelentette, hogy minden körülmény már adott, hogy Bákó megyében a minisztérium engedélyezze a magyar nyelv tanítását. A román sajtóorgánumok csakhamar heves ellentámadásba lendültek, s azt állították, hogy a miniszter felelőtlenül behódolt a magyar propagandának, amikor a 3113-as rendeletével valamennyi romániai kisebbség számára lehetővé tette az anyanyelv oktatását. Bákó megye prefektúrája írásban arra figyelmeztette a román kormányfőt, hogy a magyar nyelv bevezetése az iskolákban főlegesen etnikai konfliktusokat okozna a régióban. A román oktatási tárca vezetője egy nappal később már azt nyilatkozta, hogy a szülők kérvényeit a megyei tanfelügyelőségnek is ellenőriznie kell.

Bákó megye tanfelügyelőségének emberei közben újra megvizsgálták azt a kérvényt, amit a klézsei szülők korábban azért írtak alá, hogy gyermekeik magyarórákra is járhassanak a falubeli iskolában. A megyeháza igazgatója arról próbálta meggyőzni a klézsei és a pusztinai szülőket, hogy véglegesen vonják vissza a korábban megfogalmazott kérvényeiket. Végül is a hatóságok által keményebb eszközökkel megfélemlített szülők jelentős része visszavonta aláírását. Csakhamar 598 klézsei személlyel egy olyan nyilatkozatot írtak alá, hogy megalapozatlan a magyar nyelv helyi tanításának igénylése és bevezetése, mivel a csángók egységesen románnak vallják önmagukat. A dokumentumot elküldték Emil Constantinescunak is, s az államelnököt arra szólították, hogy lépjen közbe annak érdekében, hogy a moldvai iskolákban és templomokban továbbra is csak az állam nyelvén, tehát románul folyjon a tanítás és a szertartás. Szilágyi Zsolt RMDSZ-es képviselő a román parlamentben interpellációt intézett a román kormányfőhöz, melyben az általános európai és az elfogadott, tehát érvényben lévő hazai jogrend alapján magyarázatot várt a történetekkel kapcsolatosan. A miniszterelnök még válasza sem méltatta a képviselőt, s a probléma megoldása helyett az ügy kivizsgálására az Oktatási és a Közigazgatási Minisztériumot kérte fel.

A Moldvai Csángómagyarok Szövetségének vezetői a kudarc miatt egy Gyimesfelsőlokron szervezett oktatási tanácskozáson elhatározták, hogy az állami iskolák falain kívül, magán- és közösségi házakban délután és hétvégeken fogják megszervezni a gyermekek anyanyelvre történő oktatását. 2000 őszén a Szeret-Klézse Alapítvány székházában Hegyeli Attila frissen végzett magyar–néprajz szakos tanár vezetésével meg is kezdték a helybéli kisgyermekkel való foglalkozást. Mivel a délutánonként szervezett anyanyelvi, művelődési, informatikai oktatás iránt viszonylag nagy volt a gyermekek érdeklődése, csakhamar szüleik is bekapcsolódtak ebbe az alternatív oktatási formába. A Moldvai Csángómagyarok Szövetsége által szervezett program vezetését a Romániai Magyar Pedagógusok Szövetsége irányította szakmai és adminisztratív szempontból, anyagi téren pedig a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma (Budapest) támogatta. Ezt az oktatási formát 2001. őszén Klézsen tovább folytatták, ugyanakkor beindították még Somoskán, Pusztinán, Trunkon, Külsőrekecsinben és Gyoszenban is.

2001. november 14-én, amikor az Európa Tanács Miniszteri Bizottsága megfogalmazta a csángókkal kapcsolatos állásfoglalását, Bákó megye hatóságai durva eszközökkel felléptek a csángó falvakban megszervezett magyar nyelvű oktatással szemben. A megfélemlítő akcióban részt vett Bákó megye főtanfelügyelő-helyettese, több szakfelügyelő, Klézse fő- és alpolgármestere, a helyi rendőrparancsnok és a községhez tartozó iskolák igazgatói, akik rendre behívták, majd házkutatásokkal és bírságokkal fenyegették meg azokat a klézsei családokat, akik helyet adtak az iskolai órák után zajló magyar oktatásnak és szállással látták el az Erdélyből érkezett magyar pedagógusokat. A főtanfelügyelő azzal fenyegetőzött, ha nem felel meg a helybéli oktatás, távozzanak Magyarországra. Másnap a Tanfelügyelőség kiszállt Pusztinára is, ahol Bilibók Jenő lakásában megtekintették azt a helyiséget, ahol a magyar tanítás folyt. Habár a fiatal tanár nem tartózkodott otthon, a látogatók több magyar nyelvű könyvét elvitték. Érdekes módon csakhamar rendőrök látogatták meg és zaklatták azoknak a székelyföldi tanároknak a szüleit is Erdélyben, akiknek gyermekei cselekvő módon részt vettek Moldvában a magyar nyelvű oktatási programok szervezésében.

Miközben a Román Külügyminisztérium közleményben jelentette be, hogy november 14-én Strasbourgban az Európa Tanács Miniszteri Bizottsága elfogadta az ET parlamenti közgyűlésének 1521. számú ajánlását a

romániai csángó kultúra védelméről, Bákó megye prefektusának kabinet-főnöke is ellátogatott november 16-án Klézsére. Ott megtekintette azokat a magánházakban található helyiségeket, amelyekben addig zajlott az iskolán kívül megszervezett anyanyelvű oktatás, s ott elsősorban az erdélyi pedagógusok által használt tankönyvek iránt érdeklődött. Miközben az egészségügyi jóváhagyást és a működési engedélyt kérte, a magánlakásokból elvitt magával több Magyarországon kiadott történelemkönyvet.

A Bákó Megyei Közegészségügyi Felügyelőség hivatalnokai a prefektúra írásos felkérésére 2001. november 19-én kiszálltak Klézsére, ahol rendre meglátogatták a délutáni magyarórák helyszíneit. Megállapították, hogy sem a magyar közösségi ház, sem a magánlakások nem felelnek meg közegészségügyi szempontból a törvény által előírt követelményeknek, s ideiglenesen betiltottak minden nevelő tevékenységet bennük. Miközben ezt cselekedték, csak Bákó megyében 223 olyan állami iskola működött, mely semmiféle egészségügyi engedéllyel nem rendelkezett, s azóta közülük egyet sem zárattak be. Ugyanakkor szigorú pénzbüntetéseket helyeztek kilátásba, ha a szükséges átalakítások és engedélyek nélkül magyarórákat tartanának. November 21-én a megyei román sajtó közzé tette, hogy a klézsei iskolaigazgatók által kért vizsgálat befejeződött. Ezzel nyilvánvalóvá vált, hogy az egészségügyi engedélyek hiánya csak ürügyként és hivatkozási alapként szolgált a hatóságok számára, hogy beszüntethessék Klézsén a csángó kisgyermekek délutáni és hétvégi anyanyelvű oktatását.

A magyar nyelvű oktatási program vezetőjét és a Moldvai Csángómagyarok Szövetségének alelnökét november 29-én beidézték a Bákó Megyei Tanfelügyelőségre. Ők ott bemutatták a hatóságoknak azt a harminchét szülő által aláírt folyamodványt is, melyben azt kérték, hogy az állami iskola osztálytermeiben engedélyezzék a délutáni magyarórákat. A főtanfelügyelő által vezetett bizottság végül is arra a következtetésre jutott, hogy a program vezetői csak azért vonhatók felelősségre, mivel elmulasztották a szükséges engedélyek beszerzését.

A Bákó Megyei Tanfelügyelőség írásos megkeresésére a klézsei rendőrök 2001. december 7-én újra beidézték a csángó gyermekek magyar tanárait, valamint azoknak helyi befogadóit és szállásadóit. Az agresszív hangulatú kihallgatás közben elsősorban azt ellenőrizték, hogy a délutáni oktatást szervezők legálisan tartózkodnak-e a településben. Az iskolán kívüli anyanyelvű oktatás és foglalkozás a megfélemlítő aktusok után is csendben tovább folytatódott, s végül a Moldvai Csángómagyarok

Szövetségének vezetői elhatározták, hogy beszerzik az összes hivatalos engedélyt az oktatási tevékenység törvényes folytatásához. Közben a bákói bíróságon a megyei tanfelügyelőség pert indított a Szeret-Klézse Alapítvány ellen, hogy a törvénytelennek vélt anyanyelvi oktatás miatt szüntessék be véglegesen az intézmény működését. Bákó megye tanfelügyelősége a Kovászna megyei bíróságon hasonló keresetet nyújtott be a Moldvai Csángómagyarok Szövetsége ellen azzal a váddal, hogy az érdekvédelmi intézmény törvénytelenül szervezett anyanyelvi oktatást a csángó gyermekek számára.

A Román Szociáldemokrata Párt, 2000-tól az ország jelenlegi kormányzópártja Romániát gyors léptekkel be akarja építeni a nyugat-európai védelmi és politikai struktúrákba. A látványos külpolitikai eredmények elérésének érdekében azonban ingadozás nélkül, pontosan és következetesen teljesítenie kell a nyugat-európai intézmények által megfogalmazott elvárásokat a kisebbségi kérdés megoldása terén. Éppen ezért 2002-ben a kormánypárt az RMDSZ-szel (a romániai magyarság politikai érdekképviselőire létrehozott szervezet) olyan megegyezést kötött, melyben elhatározták, hogy egy közösen kijelölt szakértői vegyes bizottság fog megoldást keresni a moldvai csángók anyanyelvi oktatásának biztosítására.

A Moldvai Csángómagyarok Szövetségének vezetősége 2002. március 1-én bákói irodájában megbeszélést tartott, ahol elhatározták, hogy az állami iskolák keretében kért fakultatív magyar nyelvi órákra vonatkozó szülői kéréseket ezután közjegyzőknél hitelesítetik.

Markó Béla, az RMDSZ elnöke 2002. május első hetében magas rangú, hivatalos RMDSZ-küldöttség élén meglátogatta a csángók által lakott falvakat, hogy ott felleltározza a csángó-magyar közösségek gondjait, és megoldásokat keressenek rájuk. A Szeret-Klézse Alapítvány székházában szervezett fórumra sok magyar identitású személy eljött a szomszédos csángó falvakból, s közülük sokan éppen arról érdeklődtek, hogyan lehetne a vidék gazdasági életét fellendíteni. A népes küldöttség május 2-án a bákói prefektúrán folytatott tárgyalásokat a csángók anyanyelvi oktatásával kapcsolatban. A felek itt is érvényesíteni szándékoztak a kormányzó Szociáldemokrata Párt és az RMDSZ között megszületett együttműködés alapelveit és szellemét. A megbeszéléseken részt vett Bákó megye prefektusa, főtanfelügyelője és helyettese, a tanügyminisztérium vezérigazgatója, valamint a kormánypárt alelnöke. Az RMDSZ képviselői felkérték arra

a megyei hatóságokat, hogy szigorúan büntessék meg azokat a tanárokat, akik megfélemlítik a magyarul is tanulni vágyó gyermekeket. Kérték, hogy a megye hatóságai hagyjanak fel a magyar szervezetek és alapítványok zaklatásával. A tárgyaló felek megállapították, hogy Klézsen és Pusztinán már elegendő számú, szülők által aláírt, s közjegyzőnél hitelesített kérvény gyűlt össze ahhoz, hogy a tanfelügyelőség kérje a tanügyminisztériumtól a magyar nyelv fakultatív iskolai oktatásának jóváhagyását. Június 13-án az Oktatási Minisztérium is jóváhagyta a pusztinai és a klézsei szülők közjegyző által hitelesített kérvényeit, s átiratban értesítette Bákó megye tanfelügyelőségét, hogy az tegye meg a szükséges lépéseket az anyanyelvű oktatás őszi megkezdéséhez.

A Bákói Bíróság 2002 júniusában elutasította a Bákó Megyei Tanfelügyelőség Szeret-Klézse Alapítvány ellen benyújtott keresetét. A moldvai megye tanfelügyelősége korábban azzal vádolta meg a csángó-magyarok alapítványát, hogy az törvényellenesen oktatja a klézsei kisgyermekeket magyarul. Erre hivatkozva azt kérte, hogy a hatóságok vonják vissza az alapítvány működési engedélyét.

2002 szeptemberében Hegyeli Attila magyar–néprajz szakos tanár Klézsen 17, Bilibók Jenő történelem szakos Pusztinán 24 kisgyermek anyanyelvű oktatását kezdhette meg a helyi állami iskolában. Mindkét településben órák előtt, tehát csak a kora reggeli 7–8 óra között lehetett rendszeresen, összevont csoportokban hetente kétszer magyarórát tartani a 2002–2003-as tanévben.

A Bákó Megyei Tanfelügyelőség az Európa Tanács ajánlására meghátarálva 2002 novemberében peren kívüli megállapodással zárta a Szeret-Klézse Alapítvány ellen korábban benyújtott keresetét. A brassói táblabíróság pár hónappal később, 2003 márciusában a több mint egy éve tartó pereskedés után immár harmadfokon, jogerős ítéletben utasította vissza azt a keresletet, amelyben Bákó megye tanfelügyelősége a Moldvai Csángómagyarok Szövetségének betiltását kérte.

Magyarfalu községközpontjában, Gajcsánában lévő rendőrségen 2003. április 15-én beidézték és kihallgattak több olyan asszonyt, akinek gyermeke eljár a délutáni magyarórákra. Majd május 9-én nyilatkozatot kértek olyan két iskoláskorú gyermektől, akik tavaszi vakációjuk alatt székelyföldi kiránduláson vettek részt. Bákó Megye Rendőrségének szóvivője a *Krónika* riporterének adott tájékoztatójában már elhatárolódott a magyarfalusiak zaklatásától.

A csángó-magyar szülők újabb közösségekből 2003 tavaszán közjegyző előtt hitelesített aláírással kérték a magyar nyelv iskolai oktatását, s a kérések igen jelentős számáról már idejében tájékoztatták a megyei és a helyi tanügyi illetéseket. A helyi plébános a kérések nagy számától megriadva Külsőrekecsinben olyan prédikációt tartott, melyben a magyar nyelvű oktatást halálos véteknek nevezte. Intoleráns beszéde voltaképpen a magyar nyelv fakultatív jellegű, iskolai tanításának bevezetése ellen írányult egyértelműen.

Mivel Bákó megye tanfelügyelősége újra az időhúzáshoz folyamodott, Markó Béla, az RMDSZ elnöke 2003. július elején Bákóba látogatott. A szövetségi elnököt útjára elkísérte Szép Gyula, művelődési alelnök, Márton Árpád, országgyűlési képviselő, valamint Szepessy László, a szervezet marosvásárhelyi elnöki hivatalának vezetője. Bákó megye prefektúráján az RMDSZ küldöttséget és a Moldvai Csángómagyarok Szövetségének vezetőit Viorel Hrebenciuc, a Romániát vezető kormánypárt bukaresti alelnöke, a megyei prefektus és a főtanfelügyelő fogadta. A félórás tárgyaláson gyors és zökkenőmentes megállapodás született arról, hogy a tanfelügyelőséghez benyújtott kérések alapján Klézse és Pusztina mellett 2003 szeptemberében még Frumószán, Külsőrekecsinben, Magyarfaluban, Lészpeden és Somoskán indulhat be az anyanyelv iskolai oktatása. Bákó Megye Tanfelügyelősége 2004 szeptemberének elején már levélben értesítette a Moldvai Csángómagyarok Szövetségét, hogy a magyar nyelv oktatása kezdődhet Diószénben és Lábnikban is.

A helyi egyházak és állami intézmények vezetői sok településben továbbra is tudatosan meg akarták akadályozni a magyar nyelv és kultúra iskolai oktatását. Például, habár 42 gajdári szülő a román oktatási tárca 3533-as rendelete alapján írásban kérte, hogy kisgyermekük az iskolában magyar nyelvet is tanulhassanak, a helyi oktatási intézmény írásban megfogalmazott határozat alapján utasította el kérelmüket. Pásztor Gabriella, a Román Oktatási Minisztérium akkori államtitkára szeptember 6-án hivatalos látogatást Bákó megyében a helyzet megoldására. A megyei főtanfelügyelővel folytatott megbeszélései során szorgalmazta, hogy a 207 magyaróra megtartására hirdessenek versenyvizsgát, s utána nevezze ki a jelentkező tanárokat. Az államtitkár asszony 2008 szeptemberében újra Moldvába látogatott, s végül Gajdárban is az állami iskolában tanulhatták a magyart azok a kisgyermekek, akiknek szülei még a zaklatások ellenére is kitartottak szándékuk mellett.

A Moldvai Csángómagyarok Szövetsége által irányított felmérések szerint Moldvában napjainkban körülbelül 9000 kisgyermek ért vagy beszél még magyarul. Napjainkban még 45 olyan csángók által is lakott település van, ahol soha nem volt magyar nyelvű oktatás. A moldvai magyar oktatási program keretében ma 23 falu állami iskolájában vagy azon kívül, délután és hétféteken összesen 1860 kisgyermeknek oktatják a magyar nyelvet és kultúrát. Az állami oktatásban összesen 980 diák vesz részt, akik heti három órában tanulják rendszeresen a magyart.

A Magyarország és különböző magánalapítványok és személyek által támogatott oktatási program keretében Csík, Diószeg, Frumósza, Kostelek, Külsőrekecsin, Lábnyik, Magyarfalu és Pusztina faluban úgynevezett Gyerekek Házát építették fel, alakították ki. A magyar nyelvi foglalkozások mellett azokban különböző közösségépítő és hagyományápoló tevékenységeket szerveznek. A csángó falvakban dolgozó magyar értelmiségiek azonban fontos szerepet játszanak a helybéli lakosság érdekképviseletében, tájékoztatásában, szociális és egészségügyi kérdéseinek kezelésében is.

Az anyanyelvű hitélet biztosítására irányuló törekvések

A Moldvában élő magyar identitású csángók közvetlenül az 1989-es romániai politikai változások után határozottabban igényelni kezdték az anyanyelvű misét. A magyar nyelvű liturgia engedélyezéséért benyújtott kéréseiket a legtöbbször el sem fogadták, válaszra sem méltatták, az aláírókat pedig változatos eszközökkel megfélemlítették, s arra kényszerítették, hogy követeléseiket vonják vissza. 1991 augusztusában 200 személy által aláírt beadványban kérelmezték a magyar nyelvű szertartás bevezetését templomaikban. Duma Grigore, az akkori püspöki helyettes agreszív eszközökkel tett pontot a kezdeményezésre.

A pusztinai hívek 1998-ban újabb kérést írtak alá, melyben egyértelműen leszögezték: tudatában vannak hovatartozásuk tisztázatlanságának, nem szeretnének politikai vagy egyházi vita tárgyává válni, de emlékeztetnek, hogy az újabb európai törvények, a művelődési hagyományok értelmében helyénvaló lenne, ha anyanyelvű egyházi szertartáson is részt vehetnének. Emlékeztették az egyházi hatóságokat arra is, hogy bár a XX. század végét tapossuk, Csángóföldön csak titokban, magánháznakál

celebrált magyar misét hallgathatnak. Úgy ítélték meg, kérésük nemcsak jogos, de kivitelezhető is, hisz a bukovinai lengyel katolikusoknak mindig is volt anyanyelvű miséjük. Levelüket azzal zárták, nem maradt más, mint addig fohászolni Istenhez, amíg Őszentsége engedélyezi a magyar nyelvű szentmise bevezetését templomukban.

Dumitru Gabor, a jászvásári római katolikus egyház segédpüspöke, valamint Erdeş Ştefan esperes 1998. február 23-án Bákóban találkozott a Moldvai Csángómagyarok Szövetségének képviselőivel, akik át szeretnék volna adni a főpapnak azt a 160 pusztinai személy által aláírt közös beadványt, melyben a lakosok falujukban magyar nyelvű misét kértek. A segédpüspök főpapi tisztséghez nem méltó, durva hangnemben zajló diskurzus végén azzal az ürüggyel utasította vissza a kérvény beiktatását, hogy azt mindenkinek külön, egyéni módon kell kérnie. Ugyanakkor megkérdőjelezte az aláírások hitelességét, s ragaszkodott ahhoz, hogy a körzetéhez tartozó templomokban csak román nyelven történjen továbbra is a liturgia. Két hét múlva két egyházi tanácsos és a pusztinai plébános rendre meglátogatta az aláírókat, majd pár nap múlva Deac Eugen, helybéli pap kereste fel őket, akik közül többen visszavonták aláírásukat vagy letagadták azt. Végül is 1998. április 18-án 80 személy helyszínen ellenőrzött aláírásával iktatószám nélkül regisztrálták a kérést. A pusztinaiak hamarosan eljuttatták kérésüket a bukaresti nunciatúrara és a Romániai Emberi Jogokat Védő Egyesülethez (APADORCH) is.

Gergely István, az erdélyi Csíksomlyón szolgáló római katolikus pap 1998. június 20-án keltezett levelében arra kérte Petru Gherghelt, Jászvásár római katolikus püspökét, hogy engedélyezzen egy magyar nyelvű misét celebrálni a pusztinai templomban. Dumitru Gabor, a püspök tanácsosa három nap múlva azt válaszolta, hogy az egyházkerülethez tartozó hívek pasztorációjával csak ők foglalkoznak; s mivel a helybéli pusztinai lakosság részéről soha sem érkezett reklamáció, csak a külső provokátorok és agitátorok keltettek zavart eddigi munkájukban. „În urma cercetărilor și studiilor făcute s-a hotărât că limba liturgică în Moldova este limba română, afară de câteva cazuri izolate.”¹ Habár a jászvásári püspök nem engedélyezte a magyar nyelvű misét, a csíki plébános egy deszkából épített, és erre az alkalomra átrendezett kocsmában mégis megtartotta azt.

¹ „A helyszíni kutatások és tanulmányozások során megállapították, hogy Moldvában a liturgia nyelve a román, pár elszigetelt eseten kívül.”

A moldvai püspökség botrányosnak tartotta az eseményt és határozott hangnemben tiltakozott Gyulafehérvár római katolikus érsekénél, hogy az erdélyi egyházkerülethez tartozó plébános magyar nyelvű miséje durván megsértette a római katolikus egyházjogot.

A klézsei magyar öntudatú hívek még 1997-ben fogalmaztak újabb levelet a moldvai püspökhöz, melyben magyar nyelvű misét kértek. Folyamodványukban hivatkoztak a román alkotmány 6. pontjának 1-es bekezdésére, mely garantálja a nemzeti kisebbségeknek azt a jogát, hogy megőrizzék, fejlesszék és kifejezhessék etnikai, kulturális, nyelvi, vallási identitásukat és hagyományait. Mint Románia törvénytisztelő polgárai arra kérték a püspököt, hogy engedélyezzen hetente egy magyar nyelvű misét. A főpap még válaszra sem méltatta a klézseiek kérését.

Petru Gherghel, amikor 2000 októberében Kolozsvárt részt vett a romániai római katolikus püspöki kar konferenciáján, csalásnak nevezte a csángók körében végzett aláírásgyűjtést, mivel véleménye szerint egyesek egyszerűen becsapják a jóhiszemű híveit. „Az ilyen próbálkozások nevetésgesek, nem a valóságon alapulnak. A moldvai nép soha nem kérte más nyelvű misék bevezetését.”² Ugyanakkor zsargonnak (tehát szégyelleni való tolvajnyelvnek) nevezte a csángók anyanyelvét. Elmondta, hogy ebben az ügyben többször beszéltek már II. János Pál pápával, aki teljesen rá bízta a liturgia nyelvével kapcsolatos döntést. Sajnálatosnak tartotta, hogy a püspökség belügyeibe olyan szervezet avatkozik, mint a Moldvai Csángómagyarok Szövetsége, mely (véleménye szerint) egyáltalán nem képviseli a katolikus híveit.

Habár Jean-Claude Perisset pápai nuncius Szatmárnémetiben korábban határozottan elutasította a csángó-magyarok anyanyelvű hitéletével kapcsolatos kezdeményezéseit, 2001 májusában a kolozsvári görög katolikus püspökségen tett látogatásakor elmondta, hogy ő Moldvában a helyszínen már tájékozódott e kérdéssel kapcsolatban, ugyanakkor a Vatikán bukaresti nagykövete nem volt hajlandó kommentálni az Európa Tanács csángókkal kapcsolatos ajánlásait, mivel (szerinte) a csángók anyanyelvű misézésével kapcsolatos állásfoglalás elsősorban az európai testület feladata.

---

² *Krónika* II. (2000) 253. sz.

Mádl Ferenc, a Magyar Köztársaság elnöke 2001. október 9-én látogatást tett a Vatikánban, ahol felvetette a moldvai csángó-magyarok kérését az anyanyelvű hitélet bevezetése érdekében. A II. János Pál pápával való személyes találkozás után a Szentszék első ízben jelezte, hogy kész konkrét lépésekkel előremozdítani a magyar nyelvű hitéletet a moldvai csángók körében. A látogatással kapcsolatban Petru Gherghel, Moldva római katolikus püspöke a *Krónika* című folyóirat szerkesztőjének kijelentette: „Senki nem fog kényszeríteni. Ebben az ügyben mindenképpen bennünket kérdezzenek meg. Mi elemezzük a helyzetet, és eldöntjük, hogy mi a teendő.”

2001 őszen több mint 300 magyar identitású pusztinai személy kérvényezte írásban a magyar nyelvű liturgiát. A püspökség válaszként egy külön bizottságot küldött ki a helyszínre, hogy felmérje a reális igényeket, de az azt állapította meg, hogy a kérvényezők részegesek, tehát olyan emberek, akiknek aláírását nem kell komolyan venni. A pusztinai csángók végül is megunták, hogy kéréseiket nem követi érdemleges válasz, sőt őket beszámíthatatlan, feslett erkölcsű személyekként emlegetik, s 2002. április 12-én mintegy negyvenen autóbusszal Jászvásárra utaztak. Ott Aurel Perca segédpüspök a népes küldöttségből végül is csak négy személyt fogadott, s a találkozó alkalmával kétségbe vonta annak szükségességét, hogy a moldvai templomokban magyar nyelvű misét is celebráljanak. Ugyanakkor elmondta, hogy a moldvai római katolikus egyházmegye álláspontját csak akkor közlik írásban a kérvényezőkkel, amikor Petru Gherghel püspök hazaérkezik római útjáról; a jelenlétüknek azt is tudomására hozta, hogy a csángókkal kapcsolatos döntésekben a Vatikán előbb mindig ki fogja kérni a moldvai római katolikus püspökség álláspontját.

Jászvásáron a Római Katolikus Püspökség és Teológiai Intézet keretében olyan tudományos kutatóintézetet hoztak létre (Departamentul Cercetării Științifice al Episcopiei Romano-Catolice din Iași), mely a moldvai csángók erdélyi román származását hivatott tudományos eszközökkel bebizonyítani. Ennek egyik első eredményeképpen Ciubotariu Ion H., a Román Tudományos Akadémia Jászvásáron működő folklór intézetének igazgatója 1998-ban megjelentette *Catolicii din Moldova. Universul culturii populare* című kiadványát. Az impozáns illusztrációs anyaggal és igen kivételes nyomdatechnikával kiadott képes album voltaképpen egyoldalúan értelmezett etnográfiai adatokkal próbálja alátámasztani a

moldvai katolikusok erdélyi román származását. A Presa Bună jászvásári könyvkiadó a második kötetet 2002-ben jelentette meg, mely a moldvai katolikusok jeles napjaihoz és átmeneti rítusaihoz fűződő népszokásokat vizsgálta meg hasonló módszerekkel.

Az 1989-es romániai rendszerváltást követő hatalmi vákuumban az egyház hatalma, társadalmi szerepe és presztízse különösen Moldvában jelentősen megnövekedett. Az egyházi restaurációt az is jelezte, hogy a papság aktívan beleavatkozott a mindennapi és a privát életbe, túlreprezentálta önmagát a jelentősebb nemzeti, politikai és katonai rendezvényeken. Románia a rendszerváltozás után okosan úgy rendezte viszonyát a Vatikánnal, hogy nem Gyulafehérvár, az ezeréves erdélyi római katolikus püspöki székhely vált érseki központtá, hanem Bukarest, az ország fővárosa. Habár Erdélyben és a Partiumban közel egymillió római katolikus hívő él, s számuk a Kárpátokon kívül még a háromszázezret sem éri el, a Szentatya 1999-ben csak az ortodox többségű Bukarestbe látogathatott el, mivel a nemzeti jellegű, államvallásként viselkedő ortodox egyház minden eszközzel ellehetetlenítette, hogy a Szentatya meglátogassa moldvai vagy erdélyi híveit. A Ceaușescu által túlméretezett és oly sok ártatlan ember életét követelő bukaresti palota előtt megtartott ökumenikus misén végül is több mint 500 000, jelentős számban moldvai vagy onnan származó keresztény vett részt 1999. május 9-én. A hazai és a nemzetközi média a látogatást a nyugati keresztény és az ortodox egyház közötti közeledés szimbolikus eseményeként értelmezte. Ezért nem csodálkozhatunk azon, hogy az 1991-es magyarországi pápai látogatáson a több száz jelenlévő moldvai csángó hívő jelenlétében, személyesen a Szentatyának átnyújtott kérésre (hogy engedélyezze Moldvában az anyanyelvű misét) mind a mai napig nem érkezett érdemleges válasz. A Vatikán diplomatái még a kelet-európai kommunizmus összeomlása után is jelentősebbnek vélik több százezer román nyelvű és identitású római katolikus hívő meglétét, mint a moldvai csángó-magyarok lassú nyelvi, kulturális és nemzeti asszimilációjának megfékezését.

Az utóbbi évtizedben a moldvai római katolikus faluközösségekből tömegmértetű migrációs gyakorlat indult elsősorban Magyar-, Olasz- és Spanyolország felé. A vendégmunkások kilépési gyakorlatai, az európai intézmények Románia kisebbségi politikájával kapcsolatos következetes elvárásai a térségben csak nagyon szerény, szórványos változásokat eredményeztek.

Tampo Ababei József, Lujzikalagorban született kispap 2002. június 15-én Budapesten tartotta első miséjét, amelyen nyolc moldvai pap is részt vett, s a szervezők természetesnek tartották, hogy a Szeret mentéről érkezett vendégek román nyelven mondják a liturgiát. Egy hónappal később a frissen felszentelt kispap a szülőfalujában megszervezett vasárnapi „primicilián” már anyanyelvén is mondhatott pár szót. Másnap több mint 150 hívő előtt Lujzikalagorban magyar misére is sor került, melyet Tampo Ababei József celebrált, a szentbeszédet pedig Kozma Imre apostoli protonotárius, a Magyar Máltai Szeretetszolgálat elnöke tartotta a helyi magyar öntudatú hívek nagy örömeire.

2003 júliusában a lujzikalagoriak újból magyar nyelvű misét hallgathattak immár a Gyulafehérváron végzett Palkó Ágoston kezdeményezésére. A zsúfolásig megtelt templomban elsősorban a kispap rokonai, a csíksomylói pünkösdi búcsú rendszeres zarándokai vettek részt. A szentmisén Salamon József gyergyóhodosi plébános prédikált. Egy héttel később a magyarországi Kaposvárt végzett Pogár Róbert szülőfalujában, Magyarfaluban került sor magyar nyelvű misére. Habár a misét nem jelezte harangszó, s a templomban nem szólt az orgona, közel kétszázan hallgatták áhítattal és könnyezve az anyanyelvükön mondott prédikációt, s a helybéli idősebbek meg a Csoma Gergely által betanított fiatalok magyar nyelvű vallásos énekeit. A nap fényét tovább emelte a somoskai néptáncosok és zenészek által bemutatott ünnepi műsor. A fentebb felsorolt moldvai magyar nyelvű miséket sehol sem kísérte botrány.

Markó Béla, a Romániai Magyar Demokrata Szövetség elnöke 2003 novemberében levéllel fordult a Szentatyához, melyben őt arról tájékoztatta, hogy az Európai Tanács 1521/2001. számú ajánlása külön megemlíti a moldvai csángók azon jogát, hogy az egyházi és az iskolai életben szabadon használhassák anyanyelvüket. Ugyanabban kihangsúlyozta, hogy már a román állam is elismerte a csángó-magyarok anyanyelvhasználathoz fűződő jogát azáltal, hogy 2003 szeptemberétől összesen hét faluban engedélyezte a magyar nyelv oktatását az állami iskolákban. Jaques Santer, az Európai Bizottság volt elnöke közbenjárásával II. János Pál pápa 2003. november 12-én személyesen fogadta Szatmári Tibort, az RMDSZ külügyi tanácsosát, aki az audencia keretében átadta a szentatyának Markó Béla levelét. Szatmári Tibor külön a szentatyá felé ajánlotta a Pusztinán működő Szent István Király Egyesület levelét, a pusztinaiak által külön e célból összegyűjtött 200 aláírását, illetve a Moldvai Csángómagyarok

Szövetségének korábbi levelezését a Jászvásáron működő római katolikus püspökséggel, mely eddig egyértelműen elutasította a párbeszédet a Moldvában élő magyar identitású híveivel. Mivel a romániai magyar politikusnak a pápai kihallgatás idején nem sikerült találkoznia a Szentszék külügyminiszterével, Stephen Biller, az európai keresztény-konzervatív pártokat tömörítő Európai Néppárt képviselője személyesen adta át Jean Luis Tavran bíborosnak, a Vatikán külügyminiszterének Markó Béla levelének, illetve a csángó-magyarok egyházi anyanyelvhasználatáért készített dokumentációnak egy másik példányát.

Nyisztor Tinka, a Szent István Egyesület elnöke 2003 novemberében kihallgatást kért Jean-Claude Perissetől, a Szentszék bukaresti képviselőjétől, ahol nyomatékosan újból kifejezte a moldvai csángó-magyaroknak az anyanyelvű hitélet iránti igényét. A kéréséhez egy sor korábbi folyamodványuk másolatát is kapcsolta, s csakhamar meglepődve tapasztalta, hogy azonnal igennel válaszoltak a nunciatúráról. A román fővárosban november 25-én sorra került őszinte hangulatú találkozón a Vatikán bukaresti nagykövete megköszönte az immár tíz éve tartó küzdelmüket az anyanyelvű misézés bevezetéséért. A fogadáson Jean-Claude Perisset kifejtette, hogy ahol azt ötvennél többen igénylik, ott nem szabadna megfosztani a híveket az anyanyelvű liturgiától. A nuncius megígérte az öt személyből álló csángó-magyar küldöttségnek, hogy javaslatait hamarosan levélben küldi majd el Petru Gherghelnek, Jászvásár római katolikus püspökének, s levelének egy másolatát eljuttatja a Vatikánba is.

A moldvai római katolikus püspökség zsinatát első ízben 2004-ben hívták össze. Nyisztor Tinka, a pusztinai Szent István Egyesület elnöke három évvel ezelőtt, amikor meghirdették annak összehívását, folyamatosan kérvényezte, hogy annak munkálatain vehessenek részt az egyesület képviselői is. A sorozatos elutasítások után közvetlenül a zsinat kezdete előtt értesítették őket arról, hogy annak munkálatain csak egy olyan személy szólhat fel, akit a helybéli plébános is kijelöl. Végül is Pusztináról kilencen indultak el Jászvásárba, ahol öten bejutottak a rendezvényre. Szócs Demeter, az egyesület tagja 2004. november 25-én, a több mint 300 papból álló testület előtt, a zsinat kulturális fejezetének keretében felolvasta a pusztinaiak kérését. A Szent István Egyesület nevében nyomatékosan kérték, hogy egyházközségükben engedélyezzék a magyar nyelvű szentmisét, egyházi szolgáltatásokat (pl. gyónást, esküvőt, keresztelést, temetést). Beszédében kihangsúlyozta, hogy az állam által fenntartott román nyelvű

helybéli iskolában már bevezették a magyar nyelvnek, mint anyanyelvnek az oktatását, ami egyértelműen jelzi, hogy a pusztinaiak igénylik az anyanyelvű oktatást és liturgiát, s következetesen ragaszkodnak magyar kultúrájuk megtartásához és megerősítéséhez. A jászvásári római katolikus püspök 2006 augusztusában elmozdította a korábban Pusztinán működő lelkészeket.

Nyisztor Tinka vezetésével a pusztinai Szent István Egyesület tagjai 2006. október 3-án meglátogatták a Vatikánt, ahol a Püspöki Kongregációban és a vatikáni államtitkárságon fogadták a küldöttséget. Pontosan tájékoztatták a magas rangú egyházi vezetőket arról, hogy már évek óta sikertelenül kérik az anyanyelvű liturgia bevezetését templomaikban.

Pogár Róbert, a moldvai Magyarfaluban született római katolikus plébános 2008. május 9-én a pusztinai templomban magyar nyelvű szentmisét tartott a *Veszélyeztetett örökség, veszélyeztetett kultúrák* című nemzetközi konferencia résztvevőinek, ahol csak pár helybéli vehetett részt.

Berszán Lajos paptanár 2009 húsvétján Pusztinán a római katolikus templomban magyar nyelvű szentmisét tartott annak a tíz diáknak és rokonaiknak, akik Gyimesfelsőlokon az Árpád-házi Szent Erzsébet Római Katolikus Gimnáziumban abban az évben végeztek tanulmányaikat. A Pusztinán szolgáló római katolikus plébános 2009. január 10-én felszentelte a 2006-ban befejezett Magyar Házat.

Moldvai csángók az európai és a romániai politikai élet színpadán

Csicsó Antal, a Moldvai Csángómagyarok Szövetségének elnöke 1997-ben meghívást kapott Brüsszelbe, az Európai Kultúrák Tanácsa (Open Assembly of the Cultures of Europe) összejövetelére, ahol felszólalhatott európai cigány kisebbségi vezetőkkel együtt. Az egyesült Európa központjában igencsak meglepődtek azon, hogy a moldvai csángók a templomi liturgiában és az iskolai oktatásban sem használhatják anyanyelvüket, habár Románia elsőként írta alá az 1995-ben Strasbourghban elfogadott kisebbségvédelmi keretegyezményt. A bemutatkozás idején Nicola Girasoli, a Vatikán olasz diplomatája, aki Brüsszelben kisebbségkutató alapítványt (Promoting Studies and Knowledge of Minority Rights) hozott létre, rögtön felfigyelt a moldvai csángó közösség hányatott sorsára és mostoha jelenére.

Girasoli atya szorgalmazására Valentin Stan bukaresti történész és Renate Weber emberjogi szakértő, a romániai Helsinki-bizottság tagja angol nyelvű tanulmányt készített a moldvai csángók eredetéről, múltjáról és mai helyzetéről. A felületesen és tendenciózusan összeállított füzetet 1998-ban Budapesten mutatták be a Magyar Köztársaság elnöke, a pápai nuncius, sok diplomata és politikus jelenlétében. A rendezvényen felszólaló Tánzos Vilmos kolozsvári egyetemi tanár feltárta a román szerzők által készített kiadvány következetlenségeit és felületes részeit.

1999 januárjában az Európai Unió Régiók Bizottsága a Nemzetközi Yehudi Menuhin Alapítvány támogatásával a Moldvai Csángómagyarok Szövetségének elnökét és alelnökét meghívta arra a veszélyeztetett kisebbségekkel kapcsolatos rendezvénysorozatra, ahol Lord Menuhin leszögezte: „A kis kultúrákat védeni kell, legyen szó akár szuverén államokról, akár olyan kisebbségi európai kultúrákról, mint a moldvai csángóké, a bulgáriai pomákoké vagy a cigány népcsoportoké, melyek hazája több európai országban található.” A Brüsszelben megszervezett esemény idején népművészeti kiállítás, kiadványok, videofilmek és előadások segítségével mutatták be a hagyományos moldvai csángó kultúra értékeit.

Tytti Isohookana-Asunmaa asszony, az Európa Tanács parlamenti közgyűlésének tagja, aki korábban Finnország oktatási minisztere volt, 1999 júliusában felkereste a jelentősebb moldvai csángó településeket. Helyszíni tapasztalatait és következtetéseit egy nyolc pontból álló jelentésben fogalmazta meg. Fontosnak vélte a csángók korrekt tájékoztatását arról, hogy milyen alapvető emberi jogok illetik meg őket. Szorgalmazta az anyanyelv bevezetését az iskolákban és a templomi liturgiában. A finn riportőr által bemutatott jelentést az Európa Tanács kulturális és oktatási bizottságában a román képviselő, valamint a bukaresti római katolikus érsek hevesen elutasította. Mindketten úgy vélték, hogy a jelentés szerves részét képezi a csángók által lakott régió alattomos elmagyarosítását célzó kampánynak.

2000. február 15-én Németh Zsolt, a Magyar Külügyminisztérium politikai államtitkára, Kötő József (a román oktatási minisztérium RMDSZ-es államtitkára) társaságában ellátogatott a Csángóföldre, ahol Klézsen felkereste a Szeret-Klészse Alapítvány által berendezett közösségi házat. A politikus helyszíni látogatása során megerősítette, hogy a magyar állam megkülönböztetett figyelemmel kíséri, és támogatni fogja a moldvai csángómagyar közösség érdekvédelmi törekvéseit, nyelvének, kultúrájának és identitásának megőrzését.

2000. augusztus 19-én James Rosapepe, az Amerikai Egyesült Államok bukaresti nagykövete látogatta meg a csángó falvakat. Bákó megye hatóságának képviselői mindent megtettek annak érdekében, hogy a Moldvai Csángómagyarok Szövetségének képviselői ne juthassanak az amerikai diplomata közelébe. A csángószövetség vezetőit manipulált és agresszív emberek gyűrűje vette körül, s végül is csak rendőrségi beavatkozással tudtak kiszabadulni az ellenük gerjesztett tömeg közül.

2000 szeptemberében Joao Ary, az Európa Tanács Oktatási és Kulturális Bizottságának portugál főtitkára látogatott el Moldvába, akit elkísért Komlósy József, az Európai Népcsoportok Föderatív Uniójának (FUEV) alelnöke is. Útjuk során találkoztak a Moldvai Csángómagyarok Szövetségének vezetőivel, pusztinai és klézsei földművesekkel, valamint Bákó megye adminisztratív, politikai, oktatási és művelődési életének vezetőivel. A politikust útja során mélyen megdöbbenette az a tény, hogy a helyi hatóságok egyáltalán nem tartják be a Románia által már elfogadott és ratifikált törvényeket, sok helyen megfélemlítik az anyanyelvű oktatást és liturgiát kérelmező szülőket gyermekeikkel együtt. A portugál szakértő a látogatása során szerzett tapasztalatakról jelentést készített, melyet később az Európa Tanács oktatási és kulturális bizottsága elé terjesztett.

A helyi, megyei és országos adminisztratív, politikai, kulturális, oktatási és egyházi intézmények vezetőinek jelenlétében 2001. március 17-én Bákóban megalakult a Dumitru Mărtinaș Szövetség. A kezdeményezők nagyon agresszív hangnemben arra szólították fel a résztvevőket, hogy minden eszközzel akadályozzák meg és korlátozzák a csángó-magyarok szervezkedési jogát, identitásának szabad megvallását és intézményes gyakorlását. A szervezők voltaképpen üzenni próbáltak az európai intézményeknek, hogy Moldvában semmi helye nincs az anyanyelvű oktatáshoz és liturgiához kapcsolódó kéréseknek, mivel a csángók voltaképpen román eredetűek. Az egyesület azóta számos kétes értékű és minőségű, propagandisztikus jellegű kiadványt jelentetett meg, melyek mind a csángók román eredetét bizonygatják.

Az Európa Tanács Kulturális, Oktatási és Tudományos Bizottsága 2001. április 26-án Strasbourgban elfogadta a csángó kultúra védelméről Tytti Isohookana-Asunmaa asszony által elkészített jelentéstervezetet. A bizottság által megszavazott jelentés a csángó kultúra védelmében egy tíz pontos gyakorlati jellegű javaslatot is tartalmazott:

1. A csángó szülőket tájékoztatni kell a román oktatási törvényről, és felvilágosítást adni részükre a nyelvekre vonatkozó rendelkezések alkalmazásának módjairól.
2. Biztosítani kell az anyanyelven történő oktatás lehetőségét a román alkotmánynak és az oktatási törvénynek megfelelően. Ezzel párhuzamosan osztálytermeket kell biztosítani a helyi oktatási intézményekben, valamint a falvakban a csángó nyelvet oktató tanárokat fizetésben kell részesíteni.
3. Lehetővé kell tenni, hogy a csángó falvak templomaiban a katolikus szertartásokat magyar nyelven tarthassák, valamint hogy a csángók a vallásos énekeket saját anyanyelvükön énekelhessék.
4. A csángó szervezetek, köztük a Moldvai Csángómagyarok Szövetsége kapjanak hivatalos elismerést, és kerüljenek fel a Nemzeti Kisebbségek Tanácsának listájára. Kiemelt figyelmet kell fordítani a csángó kisebbség szabályszerű összeírására a következő hivatalos népszámlálás alkalmával.
5. Fejleszteni szükséges a modern tömegkommunikációs eszközökhöz való hozzájutást. A csángó szervezeteket részesítsék pénzügyi támogatásban, hogy képesek legyenek havi folyóiratot kiadni, illetve helyi rádióállomást működtetni.
6. Helyi intézmény létesítése szükséges a csángó kultúra támogatása érdekében, a kisebbségek megismertetését, illetve tiszteletben tartását célzó programok keretében.
7. Tájékoztatási kampányt kell indítani Romániában, amely bemutatja a csángó kultúrát, valamint a többség és a kisebbségek közötti együttműködés előnyeit.
8. Nemzetközi szakértői bizottságot kell felállítani a csángó kultúra tanulmányozásának céljával.
9. Megfelelő leírást kell készíteni a csángók nyelvi és néprajzi sajátosságairól.
10. Szükséges a térség gazdasági fejlődésének elősegítése, például kis- és középvállalkozások létrehozásával a csángó falvakban.

Az Európa Tanács Kulturális Bizottsága által elfogadott jelentés révén lehetőség nyílt arra, hogy a csángók kérdése az állandó bizottság elé kerüljön. Az ülésen részt vevő, intoleranciájáról és kisebbségellenességéről elhíresült román pártvezető azt állította, hogy a csángók nem is léteznek,

majd ingerült hangoskodással, agresszíven akarta megakadályozni, hogy a bizottság napirendjére kerüljön a jelentéstervezet.

Gheorghe Prisăcaru román parlamenti képviselő csakhamar egy másik jelentést terjesztett elő és mutatott be, melyben azt hangoztatta, hogy a csángók valójában nem is igényelik az anyanyelvű oktatást, s csak az erdélyi meg a budapesti magyar politikusok mesterségesen kreálták meg az úgynevezett csángókérdést.

Az Európa Tanács Parlamenti Közgyűlésének Állandó Bizottsága Isztambulban 2001. május 23-án elfogadta Tytti Isohookana-Asunmaa finn riportőr csángókkal kapcsolatos 9078. számú jelentését, s a testület kilenc pontban fogalmazta meg az 1521. (2001) számú ajánlását Románia számára:

1. Biztosítani kell az anyanyelven történő oktatás lehetőségét a román alkotmánynak és az oktatási törvénynek megfelelően. Ezzel párhuzamosan osztálytermeket kell biztosítani a helyi oktatási intézményekben, valamint a falvakban a csángó nyelvet oktató tanárokat fizetésben kell részesíteni.
2. A csángó szülőket tájékoztatni kell a román oktatási törvényről, és felvilágosítást adni részükre a nyelvekre vonatkozó rendelkezések alkalmazásának módjairól.
3. Lehetőséget kell nyújtani ahhoz, hogy a csángó falvak templomaiban a római katolikus szertartásokat csángó nyelven tarthassák, valamint tegyék lehetővé a csángók részére, hogy a vallásos énekeket saját anyanyelvükön énekeljék.
4. Valamennyi csángó szervezet kapjon hivatalos elismerést és támogatást. Különös figyelmet kell fordítani a csángó kisebbség szabályszerű összeírására a következő hivatalos népszámlálás alkalmával.
5. Fejleszteni szükséges a modern tömegkommunikációs eszközök-höz való hozzájutást. A csángó szervezeteket részesítsék pénzügyi támogatásban a rendelkezésre álló alapok mértékében, hogy segítséget kapjanak saját identitásuk aktív kifejezéséhez (különös tekintettel egyhavonta megjelenő folyóiratra, illetve egy helyi rádióállomás működtetésére).
6. Speciális programokat kell kidolgozni a csángó kultúra támogatása érdekében, a kisebbségek megismerését és tiszteletben tartását célzó programok keretében. Nemzetközi tanácskozásokra és szakértői találkozókra van szükség a csángók kultúrájának tanulmányozása érdekében.

7. Tájékoztatási kampányt kell indítani Romániában, amely bemutatja a csángó kultúrát, valamint a többség és a kisebbségek közötti együttműködés előnyeit.
8. Megfelelő leírást kell készíteni a csángók nyelvi és néprajzi sajátosságairól.
9. Szükséges a térség gazdasági megújulásának elősegítése, például kis- és középvállalkozások létesítésével a csángó falvakban.

Az állandó bizottság román képviselője végül is a fenti dokumentumot megszavazta. Szerinte ez azért is üdvözlendő, mivel az ajánlás megcáfolja azoknak a kijelentéseit, akik a csángókat egységesen magyar eredetű csoportnak próbálják feltüntetni. A képviselő arra is figyelmeztetett, hogy a dokumentum csak anyanyelvi, tehát csángó és nem magyar nyelvű oktatást javasol. Bejelentette, hogy a Jászvásáron működő római katolikus püspökség már létrehozott egy olyan tudományos munkacsoportot, mely kidolgozza a csángó nyelv (!) írott változatát.

2001. november 14-én az Európa Tanács Miniszteri Bizottsága állásfoglalást adott ki a Moldvában élő csángók kulturális hagyományainak védelméről, mely szorgalmazta az anyanyelvi oktatás támogatását és a csángó nyelvű liturgia biztosításának lehetőségét, ugyanakkor az írott dokumentum üdvözölte a Szentszéknek azokat a törekvéseit is, melyek voltaképpen a csángó kisebbség anyanyelvű plébánosokkal való ellátására és a csángó nyelvű liturgia biztosítására irányulnak. A dokumentum szerint a csángók által lakott falvakban a szülőknek meg kell kapniuk minden szükséges tájékoztatást és információt gyermekeik tanításával kapcsolatban. Biztosítani kell a megfelelő számú, anyanyelven oktató, állam által fizetett tanárokat, valamint a képzéshez szükséges megfelelő tantermeket. A Strasbourgban székelő szervezet végrehajtó testülete ez által megerősítette az Európa Tanács parlamenti közgyűlésének a csángókról készített júniusi ajánlását.

A Romániai Helsinki Emberjogi Bizottság és a Pro Európa Liga képviselői 2001 decemberében ellátogattak Bákó megyébe, ahol ellenőrizték a Csángómagyarok Szövetsége által már korábban sérelmezett jelenségeket. A helyszínen tett látogatásuk után jelentést készítettek, melyben határozottan megfogalmazták, hogy a moldvai csángó-magyarokra tudatosan előkészített, jól megfontolt asszimilációs nyomás nehezedik, melyben cselekvő módon részt vesz nemcsak a helyi adminisztráció meg a belügyminisztérium, hanem a római katolikus egyház és a sajtó számos képviselője

is. Jelentésükben egyértelműen leszögezték: el kell ismerni e közösség nemzeti kisebbségi státuszát, el kell érni, hogy képviselőjük legyen a román parlamentben, s teljesen szabadon választhassák meg identitásukat a 2002-ben végzett népszámlálás idején.

Az Európa Tanács Művelődési, Oktatási és Tudományos kérdésekkel foglalkozó Bizottságának 2001. december 10-11-én Párizsban megszervezett ülésén Gheorghe Prisăcaru román parlamenti képviselő habár diplomatikusan üdvözölte a miniszteri bizottság novemberben elfogadott ajánlását, határozottan elutasította a moldvai csángók magyarságba történő beolvasztását, s külön szövegben fogalmazta meg a román álláspontot.

A Kisebbségekért – Pro Minoritate Alapítvány és a Közép-Európai Nemzeti és Etnikai Kisebbségek Védelméért Alapítvány 2002. február 15-én Budapesten nemzetközi konferenciát szervezett a veszélyeztetett európai kisebbségek helyzetéről. A rendezvény keretében Tytti Isohookana-Asunmaa, az Európa Tanács finn képviselője, a moldvai csángó kultúra védelméről tartott előadást. Beszámolt arról, hogy az Európai Tanács megkülönböztetett figyelemmel kíséri az európai cigányok, jiddis közösségek, arománok és az uráli népek mellett a moldvai csángók érdekvédelmi törekvéseit is. Kihangsúlyozta, hogy a csángóság archaikus kultúrája egyetemes értéket jelent, éppen ezért annak megőrzését és továbbadását fontos feladatnak nevezte.

A hatodik alkalommal megrendezett budapesti csángó fesztivál keretében 2002. február 16-án moldvai hagyományörző együttesek léptek színpadra. A rendezvény záróbeszédét Mádl Ferenc, a Magyar Köztársaság elnöke tartotta, aki egy idősebb és egy fiatalabb pusztinai csángó-magyar házaspárnak a fesztivál színpadán adta át a szimbolikus jelentőségű Magyar Igazolványt.

Az Európa Tanács Miniszteri Bizottsága 2002 márciusában elfogadta a CMN (2002) 5-ös határozatát, mely, ámbár nagyra értékelte Románia kisebbségvédelmi erőfeszítéseit, határozottan és egyértelműen leszögezte, hogy a bukaresti vezetésnek további lépéseket kell megtennie a csángókérdés kezelésében, mivel ennek a közösségnek tagjai nem élvezhetik azokat a törvények által garantált jogokat, amelyek Romániában minden kisebbségi személyt megilletnek.

2002. március 18-tól hivatalos népszámlálást tartottak Romániában, s a kérdőíveken a *csángó* népelnevezés (etnonima) is megjelent a nemzetiségi hovatartozásra vonatkozó lehetséges válaszok sorában. Petru

Gherghel, Moldova római katolikus püspöke a fontos esemény előtt körültekintően megfogalmazott körlevélben burkolt eszközökkel és utalásokkal befolyásolta híveinek szabad identitásválasztását. „Creștinii catolici nu trebuie să uite nicicând că limba pe care o vorbesc nu este un monopol al nimănu, este un instrument dăruit de Dumnezeu, așa încât ei o vor folosi pe aceea care le este proprie, care le dă satisfacția participării la celebrările comunitare și care îi unește cu cei din jur și îi face utili societății.”³ A főpap voltaképpen arra biztatta híveit, hogy a közelgő népeesség-összeírásakor románnak vallják önmagukat. Az RMDSZ országos első elnöke sajtótájékoztató keretében tiltakozott amiatt, hogy Pusztinán a népszámlálási biztosok nem voltak hajlandók a magukat magyar nemzetiségűnek és magyar anyanyelvűnek valló személyek válaszait pontosan regisztrálni.

2002-ben tehát ugyanaz ismétlődött meg, mint 1992-ben, amikor Szabófalván a jászvásári római katolikus püspök képviselői és a helybéli plébános nyomatékosan felszólította a község lakosait, hogy román nemzeti-ségű és római katolikus felekezetű személyeknek vallják magukat a számlálóbiztosok előtt. Pár nappal később már azzal fenyegették meg híveiket, hogy ha magyarnak vallják önmagukat, akkor az 1940-es helyzethez hasonló szituáció alakulhat ki, amikor a jogfosztott moldvai magyarokat deportálni szándékoztak Moldvából. Pusztinán 2002 márciusában hevesebb szövegváltásokra is sor került a számlálóbiztosok és a megkérdezettek között, mivel az előbbieket még kérésre sem voltak hajlandók a helyszínen beírni a nyilatkozók magyar nemzetiségét és anyanyelvét.

A Román Akadémia 2002. április 29-én *A moldvai római katolikusok kulturális identitása* címmel szemináriumot szervezett a Román Oktatási és Kutatási Minisztérium (Ministerul Educației și Cercetării), a Dumitru Mărtinaș Egyesület (Asociația Romano-Catolicilor „Dumitru Mărtinaș”), a Kovászna és a Hargita Megyei Románság Kutató Intézete (Centrul European de Studii Covasna-Hargita), a Jászvásáron működő Római Katolikus Püspökség (Episcopia Romano-Catolică Iași) magas szinten képviselt közreműködésével a román parlament bukaresti épületében.

---

³ „A római katolikus keresztényeknek soha sem szabad elfeledniük, hogy az általuk beszélt nyelv senkinek sem kizárólagos monopóliuma, hanem Isten által adományozott eszköz, éppen ezért ők azt fogják használni, mely az övék, melynek segítségével bekapcsolódhatnak a közösség számára cerebrált misékbe, mely összekapcsolja őket a körülöttük élőkkel, és a társadalomban pedig hasznossá teszi őket.” Lásd *Lumina Creștinului* XIII. (2002) 3. (147).

A rendezvény anyagi kiadásait a román kormány Információs Minisztériuma (Ministerul Informațiilor Publice) fedezte. A konferencia szervezői tudatosan és egyértelműen Strasbourgnak próbáltak üzenni: a jelenlévő román történészek és néprajzkutatók a moldvai csángók román eredetét próbálták igazolni, ezáltal az Európa Tanács korábban kialakított álláspontjának megváltoztatását szándékoztak elérni. Ugyanekkor bemutatták a Bukaresti Tudományegyetem és a CURS közvélemény-kutató intézet Moldvában készített felméréseit, mely szerint a csángók többsége ma román nemzetiségűnek érzi magát. A zártkörű rendezvényre nem hívtak meg egyetlen olyan kutatót sem, aki a csángók eredetét másként látja, mint a szervezők. Csak az RMDSZ parlamenti képviselőinek határozott fellépésére engedték be a Moldvai Csángómagyarok Szövetségének képviselőit az esemény színhelyére. Ugyanott Demény Lajosnak, a Magyar Tudományos Akadémia külső tagjának, a román fővárosban élő történésznek csak rövid felszólalásra adtak lehetőséget.

Az Európa Tanács határozott hangnemben megfogalmazott ajánlásának nyomására és hatására a Román Akadémia és az Országgyűlés alsóháza a jászvásári Európa Hotelben 2002. július 4–5. között újabb „tudományos” szemináriumot szervezett a moldvai csángók eredetével, nyelvvel és kultúrájával kapcsolatban. A több mint egymilliárd lejbe került konferencián részt vett Tytti Isohookana-Asunmaa képviselő asszony, az Európa Tanács csángókkal kapcsolatos raportőre, valamint Joao Ary, az ET Kulturális, Tudományos és Oktatási Bizottságának főtárgya. A rendezvényt Mihai Baciú, Románia Európa Tanácsi küldötte moderálta. Ion Iliescu, Románia elnöke és Nicolae Văcăroiu, a parlament felsőházának elnöke levélben üdvözölte a résztvevőket. Valer Dorneanu, az alsóház elnöke, valamint Petru Gherghel, Jászvásár római katolikus püspöke személyesen fejtette ki nézeteit a konferencia témájával kapcsolatban.

A szervezők több mint tizenöt román résztvevőnek és csak három magyar előadónak (Tánczos Vilmos kolozsvári egyetemi tanárnak, Demény Lajos bukaresti történésznek és Bartha Andrásnak, a Moldvai Csángómagyarok Szövetségének elnökének) biztosítottak időkeretet. A nagyon agresszív hangnemben zajló vitában még röviden felszólalhatott Duma András, Nyisztor Tinka, Pozsony Ferenc, Sógor Csaba és Szilágyi N. Sándor is. Egyes román előadók történeti, néprajzi, nyelvészeti, szociológiai és a fasizmus hangulatát idéző fizikai antropológiai módszerekkel próbálták bizonygatni a Dumitru Mărtinaș nevével és dilettáns könyvével

fémjelzett eredetmítoszt, hogy a moldvai csángók ősei voltaképpen Erdélyben félig-meddig elmagyarosított románok lennének.

Gheorghe Bejan, a Dumitru Mărtinaș Egyesület elnöke politikai fellegesség híján nyíltan és udvariaskodás nélkül fogalmazhatta meg azt a véleményt, hogy az Európa Tanács bedőlt a magyar propagandának, amikor az megfogalmazta és jóváhagyta a csángókkal kapcsolatos ajánlását, holott a moldvai római katolikusok románok és mindig azok is voltak, sőt sértőnek érzik, ha csángóknak tekintik őket.

Mivel a szervezők a magyar résztvevőket nagyobb konfliktusforrásnak vélték, a magyar szakemberek jelenlétét, véleményét és hatását már előre tudatosan szimbolikus keretek közé szorították. Az egymáshoz egyáltalán nem közeledő álláspontokkal terhelt szeminárium végén a szervezők két olyan északi csángó faluba szállították a résztvevőket, ahol a román nyelv és identitás a XX. századi asszimiláció hatására ma meghatározó tény. Szabófalván a népviseletbe beöltöztetett embereket antiterrorista katonai egységek tartották távol az odalátogatóktól. Majd a túlszűfolt szabófalvi római katolikus gyülekezeti teremben a Ceaușescu korszak megalomániás, nagy tömegeket megmozgató ünnepeire emlékeztető kulturális műsor megnézésére készítették a nyugat-európai és a magyar résztvevőket. Miközben a tömeg és a falakon elhelyezett plakátok azt hirdették, hogy „Mi románok vagyunk!”, az iskolások rigmusai fasiszta módon gúnyolták, hogy baj van a csángók kromoszómáival. A túldimenzionált esemény szervezői voltaképpen az Európa Tanácsnak üzentek: ha a csángók ügyis mind románok, akkor már is biztosított számukra az anyanyelvű oktatás és liturgia, tehát fölösleges az ajánlás.

Románia a 282/2007-es törvény alapján ratifikálta az Európa Tanács által kidolgozott és elfogadott Kisebbségi Nyelvek Európai Kartáját. A ratifikálási törvény keretében a magyar az egyik legmagasabb védelmi szintet élvező romániai kisebbségi nyelvvé vált. A román kormány 2010. szeptember 29-én jóváhagyta az Európa Tanács által kidolgozott és elfogadott Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Kartájához való csatlakozással az abban vállalt kötelezettségek végrehajtásáról szóló első időszaki jelentést is.

Tőkés László, az Európai Parlamentben a 2010. október 26-án Brüsszelben tartott közmeghallgatáson európai szintű védelmet kért a csángóknak. Beszédében kiemelte, hogy az unióban élő őshonos kisebbségek problémáinak hatékonyabb kezelésére az Európai Unió „szinte tehetetlen”.

A moldvai csángókat Solomon Adrián, a Moldvai Csángómagyarok Szövetségének elnöke és Hegyeli Attila, a moldvai magyar oktatási program vezetője képviselte. Az ülésen felszólalt Tytti Isohookana-Asunmaa, aki tíz évvel ezelőtt az Európa Tanács jelentéstevője volt.

Sógor Csaba, az Európai Parlament RMDSZ-es képviselője az Európa Tanács 1521/2001-es számú, csángókkal foglalkozó ajánlásának 10. évfordulójára olyan kötet kiadását kezdeményezte, mely tartalmazza a Romániai Helsinki Bizottság és a Pro Európa Liga legújabb jelentését. A két szervezet még 2002-ben készítette első értékelését a csángókra nehezedő asszimilációs kérdésekről.

Következtetések

A fentebb bemutatott jogvédelmi törekvések azt példázzák, hogy az egyházi és a világi intézmények helyi képviselői még 1989 után sem szándékoztak egyértelműen és hosszú távon rendezni Romániában a többség kisebbséghez fűződő viszonyát. Az írásban pontosan rögzített és kodifikált, mindkét fél jogait és kötelességeit szigorúan megfogalmazó, biztos hivatkozási alapként bármikor felhasználható és ellenőrizhető *társadalmi szerződés* helyett rendszerint a folyamatosan lebegtetett, időről időre újra tárgyalható és megmásítható, tranzakcionális jellegű megállapodásokat kedvelik.

Ugyanakkor minden érdekvédelmi kezdeményezésnek figyelembe kell vennie azt a tényt is, hogy a csángó-magyarok az évszázadok során szervesen beépültek a moldvai román gazdasági, társadalmi és kulturális környezetbe. A csángók által beszélt magyar nyelv és az ahhoz kapcsolódó sajátos kultúra rehabilitációja, valamint megőrzése csak belülről induló kezdeményezésekkel valósítható meg.

Mivel az 1989-es romániai változásokat követő években az összes hazai világi intézmény válságba sodródott, Moldvában is egyedül csak az egyház őrizte meg társadalmi támogatottságát. Éppen ezért úgy vélem, hogy csak a római katolikus egyház csángókkal kapcsolatos politikájának átértékelése eredményezhet gyökeresebb változást a Moldvában beszélt magyar nyelv megtartása, presztízsének emelése és tovább adása érdekében.

Az archaikus magyar nyelvre épülő hagyományos csángó kultúra védelme azonban nemcsak az erdélyi vagy a magyarországi értelmiségiek

feladata. A csángó közösségek által beszélt régies magyar nyelvváltozat és az arra épülő hagyományos kultúra európai rangú művelődéstörténeti értéket képvisel.

Amikor szerte a világon széles társadalmi összefogással védelmet biztosítanak a kiháló félben lévő növényeknek vagy állatoknak, minden európai és romániai értelmiségi feladata az, hogy elősegítse és biztosítsa az anyanyelvre épülő hagyományos csángó kultúra védelmét és fennmaradását.

